

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 58 - 95, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

E-mail: sekretariat@cbos.pl

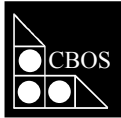
BS/72/2004

POCZUCIE ZAGROŻENIA BIEDĄ I POSTRZEGANIE ROZMIARÓW UBÓSTWA W POLSCE

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, KWIECIEŃ 2004

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

POCZUCIE ZAGROŻENIA BIEDĄ I POSTRZEGANIE ROZMIARÓW UBÓSTWA W POLSCE

- ❑ W ostatnich dwóch latach pogorszył się deklarowany poziom życia rodzin. Obecnie niemal co dziesiąty badany (9%, wzrost o 3 punkty) uważa, że jego rodzina żyje bardzo biednie (*nie starcza nam nawet na podstawowe potrzeby*), a prawie dwie piąte (39%, wzrost o 5 punktów) twierdzi, że ich rodziny żyją skromnie (*musimy na co dzień bardzo oszczędzać*). Tym samym wzrosła (z 40% do 48%) liczba rodzin żyjących gorzej niż średnio, zmalała zaś (z 53% do 46%) liczba tych, które żyją na średnim poziomie. Nie zmienił się natomiast odsetek rodzin żyjących - według własnej oceny - powyżej średniego poziomu (6%).

- ❑ Nie uległo zmianie poczucie bezradności i zagrożenia biedą. Prawie co siódmy Polak (15%) deklaruje całkowitą bezradność wobec ubóstwa (*boi się biedy i nie wie, jak sobie poradzi*), a ponad jedna trzecia (37%) wyraża umiarkowany niepokój (*obawia się biedy, ale ma nadzieję, że jakoś sobie poradzi*). Jednocześnie z ludźmi naprawdę biednymi utożsamia się 6% respondentów, czyli mniej niż połowa deklarujących całkowitą bezradność finansową. Jedynie co dziewiąty (11%) ma poczucie bezpieczeństwa materialnego (*jestem spokojny, że finansowo dam sobie radę*).

- ❑ Nie zmieniło się postrzeganie rozmiarów biedy w naszym kraju. Obecnie, podobnie jak cztery lata temu, ankietowani szacują, że ludzie biedni stanowią 40% społeczeństwa. Nadal też panuje przekonanie, że w ciągu kilku najbliższych lat sfera ubóstwa w Polsce będzie się zwiększać - pogląd ten podziela 70% badanych, w tym 31% uważa, że ludzi biednych będzie znacznie więcej niż obecnie.

- ❑ Wśród wielu barier utrudniających wydostanie się z biedy zdecydowanie na pierwszy plan wysuwa się bezrobocie (79%). Na drugim miejscu ankietowani lokują brak wykształcenia i kwalifikacji zawodowych (38%), utrudniający otrzymanie dobrej pracy. Wśród przyczyn utrwalających biedę mniej więcej co trzeci Polak wymienia brak wsparcia ze strony państwa (35%), niezaradność życiową (31%), a także alkoholizm (31%).

W szacowaniu społecznej skali ubóstwa stosuje się różne miary, z których najważniejszą jest dochód. W badaniach sondażowych, w których dysponujemy jedynie deklaracjami ankietowanych o wysokości dochodów osiąganych przez ich gospodarstwa domowe (coraz częściej zresztą pytania o dochody spotykają się z odmową udzielenia odpowiedzi¹), przyjmuje się kryteria oparte na subiektywnym postrzeganiu własnej sytuacji finansowej. Można przypuszczać, że niekiedy ocena ta nie jest zgodna ze stanem faktycznym, ale zawsze wskazuje na poczucie bezpieczeństwa materialnego bądź stopień społecznej frustracji.

Według danych GUS sytuacja polskich rodzin się poprawia. Zwiększają się realne dochody, w tym także grup najbiedniejszych. Wzrasta średni poziom życia społeczeństwa mierzony takimi wskaźnikami, jak: wyposażenie gospodarstw domowych, warunki mieszkaniowe, przeciętne trwanie życia. Jednocześnie wiadomo, że sytuacja ludzi gorzej sytuowanych poprawia się znacznie wolniej niż reszty społeczeństwa, a dystans między najbogatszymi i najuboższymi stale się zwiększa. Interesujące więc wydaje się, jak Polacy postrzegają poziom życia swoich rodzin, bezpieczeństwo finansowe, jak szacują i prognozują rozmiar ubóstwa w swoim otoczeniu i w skali całego kraju².

POZIOM ŻYCIA

W porównaniu z rokiem 2002 pogorszył się - według deklaracji badanych - poziom życia polskich rodzin. Obecnie 9% Polaków (wzrost o 3 punkty) uważa, że ich rodziny żyją bardzo biednie (*nie starcza nam nawet na podstawowe potrzeby*), prawie dwie piąte zaś (39%, wzrost o 5 punktów) twierdzi, że każdego dnia musi liczyć się z groszem (*żyjemy*

---

¹ W tym roku około 25% badanych nie udzieliło odpowiedzi na pytanie o wysokość dochodów.

² Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (166) przeprowadzono w dniach od 5 do 8 marca 2004 roku na liczącej 1022 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych Polaków.

skromnie - musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować). Tym samym zmniejszyła się (z 53% do 46%) liczba rodzin żyjących na średnim poziomie, a wzrosła (z 40% do 48%) łączna liczba tych, które żyją gorzej niż średnio. Nie zmienił się natomiast odsetek rodzin żyjących - według własnej oceny - powyżej średniego poziomu.

Tabela 1

Które z wymienionych określić najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym?	Wskazania respondentów według terminów badań											
	V '93	IV '94	IV '95	XI '95	IV '96	X '96	I '97	X '97	I '99	VI '00	IV '02	III '04
	w procentach											
Żyjemy bardzo biednie - nie starcza nam nawet na podstawowe potrzeby	9	9	9	6	7	6	7	7	7	8	6	9
Żyjemy skromnie - musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować	42	43	42	39	38	34	32	33	36	39	34	39
Żyjemy średnio - starcza nam na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy	45	44	45	49	50	54	54	54	50	45	53	46
Żyjemy dobrze - starcza nam na wiele bez specjalnego oszczędzania	3	3	3	5	5	6	6	5	6	7	7	6
Żyjemy bardzo dobrze - możemy pozwolić sobie na pewien luksus	0*	0*	1	1	0*	0*	1	1	1	1	1	0*
* Mniej niż 0,5%												

Opinie o poziomie życia rodzin zmieniały się w czasie. Począwszy od połowy 1993 roku największa grupa Polaków ocenia poziom życia swoich gospodarstw domowych jako średni. Rodziny żyjące - według własnego określenia - dobrze lub bardzo dobrze, mimo że z perspektywy lat ich liczba minimalnie się zwiększa, ciągle stanowią znikomą część ogółu polskich rodzin. Również odsetek respondentów oceniających, że ich rodziny żyją bardzo biednie (nie starcza im na zaspokojenie nawet podstawowych potrzeb), w zasadzie nie zmienia się od lat, kształtując się na poziomie od 6% do 9% ogółu.

O kondycji materialnej polskich rodzin świadczą przede wszystkim odsetki rodzin żyjących - według własnej oceny - poniżej średniego poziomu (skromnie i biednie łącznie). Mimo iż w badaniach ilościowych nie sposób uniknąć subiektywizmu i relatywizacji ocen, wskaźnik ten wydaje się dobrze wyznaczać poziom deprivacji materialnej gospodarstw domowych. Od maja '93 do kwietnia '95 nieco ponad połowa badanych określała poziom życia swoich rodzin jako co najwyżej skromny. Od listopada '95 zaczęło przybywać osób, które żyją średnio, jednocześnie zmniejszała się grupa żyjących - według własnej oceny -

gorzej niż przeciętnie. Stan ten utrzymał się w zasadzie do stycznia '99. Wyraźne subiektywne poczucie zubożenia rodzin odnotowaliśmy w połowie 2000 roku - wtedy po raz pierwszy od kwietnia '95 niemal zrównały się liczebności rodzin żyjących skromnie lub biednie (łącznie 47%) i rodzin określających poziom życia swoich gospodarstw jako średni (45%). Po wyraźnej poprawie w tym zakresie w 2002 roku, obecnie ponownie notujemy wynik zbliżony do tego sprzed czterech lat. Niemal połowa badanych (48%) twierdzi, że ich rodziny żyją biednie lub skromnie, a prawie tyle samo (46%) charakteryzuje materialny poziom życia swoich gospodarstw domowych jako przeciętny.

Oceny poziomu życia rodzin wykazują wyraźny związek przede wszystkim z wykształceniem i kwalifikacjami ankietowanych. Im gorzej są oni wykształceni, tym częściej odczuwają biedę i braki finansowe (żyją skromnie), a zarazem rzadziej oceniają, że żyją średnio lub powyżej tego poziomu. W najlepszej kondycji znajdują się rodziny osób z wyższym wykształceniem oraz kadry kierowniczej i inteligencji. Ponad 80% przedstawicieli tych grup ocenia poziom życia swojej rodziny jako co najmniej średni, ale tylko rodziny kadry kierowniczej i inteligencji całkowicie oparły się biedzie - nie ma wśród nich osób żyjących w ubóstwie. Ogólnie można też stwierdzić, że biednie i skromnie częściej żyją mieszkańcy wsi niż miast, częściej też osoby zawodowo bierno (z wyjątkiem uczniów i studentów) niż utrzymujące się z dochodów z pracy.

POCZUCIE ZAGROŻENIA BIEDĄ

Ostatnie dwa lata nie przyniosły zmian w deklarowanym poczuciu bezradności i zagrożenia biedą. Po odnotowanym w latach 1997-2000 wzroście obaw przed biedą, w 2002 roku odsetek osób deklarujących poczucie zagrożenia ubóstwem nieco się zmniejszył, ale nadal był wyższy niż w latach 1997 i 1998. Obecnie prawie co siódmy Polak (15%) obawia się biedy i nie wie, jak sobie poradzi finansowo. Jednocześnie do życia w ubóstwie (*żyjemy bardzo biednie - nie starcza nam nawet na podstawowe potrzeby*) przyznaje się 9% badanych.

Które z poniższych stwierdzeń wybrał(a)by Pan(i) jako najbardziej zgodne z obecną sytuacją finansową w Pana(i) gospodarstwie domowym?	Wskazania respondentów według terminów badań					
	I '97	V '98	I '99	VI '00	IV '02	III '04
	w procentach					
Jestem spokojny(a), że finansowo damy sobie radę	11	15	11	11	11	11
Nie boję się biedy, chociaż martwię się, że nasza sytuacja materialna może się pogorszyć	39	38	34	33	36	36
Obawiam się biedy, choć sądzę, że jakoś sobie poradzimy	37	33	38	37	36	37
Boję się biedy i nie wiem, jak sobie poradzimy	12	13	16	18	15	15
Trudno powiedzieć	1	1	1	1	2	1

Analiza społecznych różnicowań poczucia zagrożenia biedą nie przynosi żadnych niespodzianek: im wyższa pozycja społeczno-ekonomiczna badanych (wykształcenie, dochody, ocena własnych warunków materialnych), tym częstsze poczucie bezpieczeństwa materialnego i mniejsze obawy przed niedostatkiem. Największe poczucie zagrożenia biedą deklarują renciści (33%) oraz osoby uzyskujące najniższe dochody, poniżej 299 zł *per capita* (31%). Warto jednak dodać, że nawet wśród badanych o najniższych dochodach ponad jedna piąta (21%) nie boi się biedy, chociaż obawia się pogorszenia sytuacji materialnej, a prawie połowa (46%) deklaruje wprawdzie poczucie zagrożenia, ale jednocześnie wyraża nadzieję, że poradzi sobie w zmaganiu się z biedą.

FINANSOWY PRÓG BIEDY

Wysokość dochodu na jedną osobę miesięcznie stanowi podstawowe kryterium oceny sytuacji materialnej rodziny, oceny poziomu życia czy skali deprivacji potrzeb materialnych. Interesujące więc wydaje się, jak w kategoriach finansowych ankietowani określają próg biedy, od jakiego dochodu - ich zdaniem - zaczyna się życie w ubóstwie. W naszych badaniach pytamy respondentów, poniżej jakiego dochodu na jedną osobę w rodzinie miesięcznie zaczyna się bieda.

Z odpowiedzi na tak sformułowane pytanie wynika, że próg finansowy, poniżej którego zaczyna się życie w ubóstwie, ankietowani oszacowali w marcu 2004 roku średnio na 435 zł *per capita* miesięcznie.

Postrzeżenie finansowego progu biedy jest w polskim społeczeństwie wyraźnie zróżnicowane. Mniej więcej co szósty badany (16%) uważa, że bieda w rodzinie zaczyna się wówczas, gdy dochody na jedną osobę nie przekraczają 200 zł miesięcznie, prawie co piąty (19%) - gdy wynoszą one od 201 zł do 300 zł, a porównywalna liczebnie grupa (17%) dostrzega zagrożenie biedą nawet przy dochodach *per capita* nie niższych niż 500 zł. Jedna czwarta ankietowanych (25%) sądzi, że bieda zaczyna się od dochodów 401-500 zł na osobę w rodzinie miesięcznie.

Tabela 3

Jak Pan(i) sądzi, poniżej jakiego dochodu zaczyna się bieda? Chodzi nam o wysokość dochodu na jedną osobę w rodzinie miesięcznie	Wskazania respondentów według terminów badań			
	I '97	I '99	VI '00	III '04
	w procentach			
Do 100 zł	13	10	8	4
101-200 zł	33	23	14	12
201-300 zł	29	25	21	19
301-400 zł	9	13	14	13
401-500 zł	5	14	18	25
Powyżej 500 zł	1	6	13	17
Trudno powiedzieć	10	9	13	10

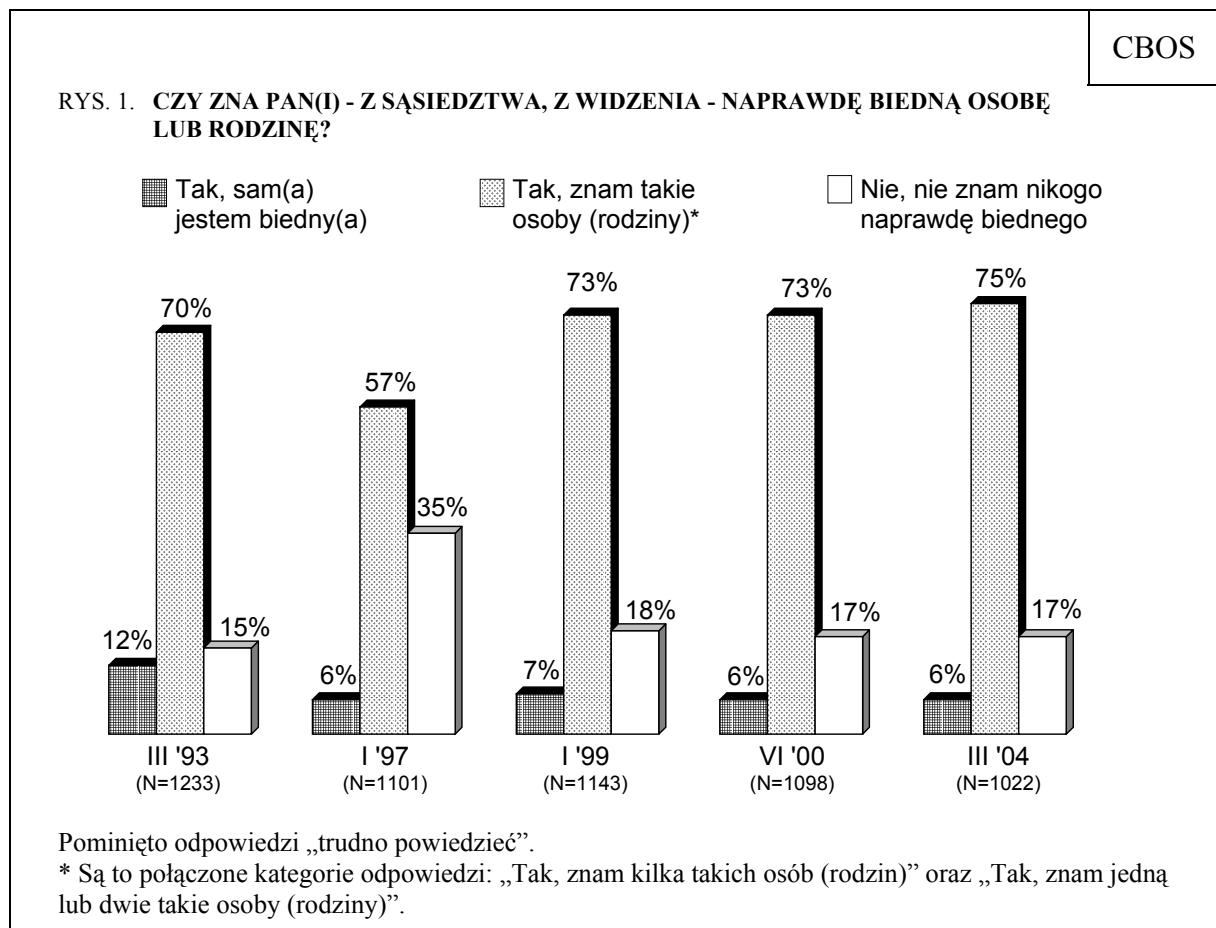
W miarę upływu czasu wyraźnie podnosi się postrzegany przez społeczeństwo finansowy próg biedy: systematycznie maleje odsetek badanych lokujących go w przedziałach do 300 zł na jedną osobę miesięcznie, rośnie zaś liczba tych, którzy szacują, że bieda zagraża rodzinom osiągającym dochody *per capita* od 401 zł do 500 zł miesięcznie i wyższe.

Wysokość postrzeganych progów biedy jest zróżnicowana w zależności od kondycji społecznej i materialnej badanych. W największym stopniu, co oczywiste, różnicują je deklarowane dochody. Średnie wartości finansowe progu biedy są tym wyższe, im wyższe są deklarowane dochody ankietowanych. Finansowy próg biedy postrzegany przez respondentów osiągających dochody *per capita* powyżej 800 zł miesięcznie jest zdecydowanie wyższy od progu biedy szacowanego przez tych, którzy deklarują dochody

niższe niż 300 zł miesięcznie na osobę w rodzinie (średnio 506 zł wobec średnio 354 zł). Zestawienie tych kwot pokazuje, że bieda ma różne oblicza, a każda grupa społeczna ma „własny” próg biedy.

POSTRZEGANIE ROZMIARÓW UBÓSTWA W POLSCE I PROGNOZY W TEJ DZIEDZINIE

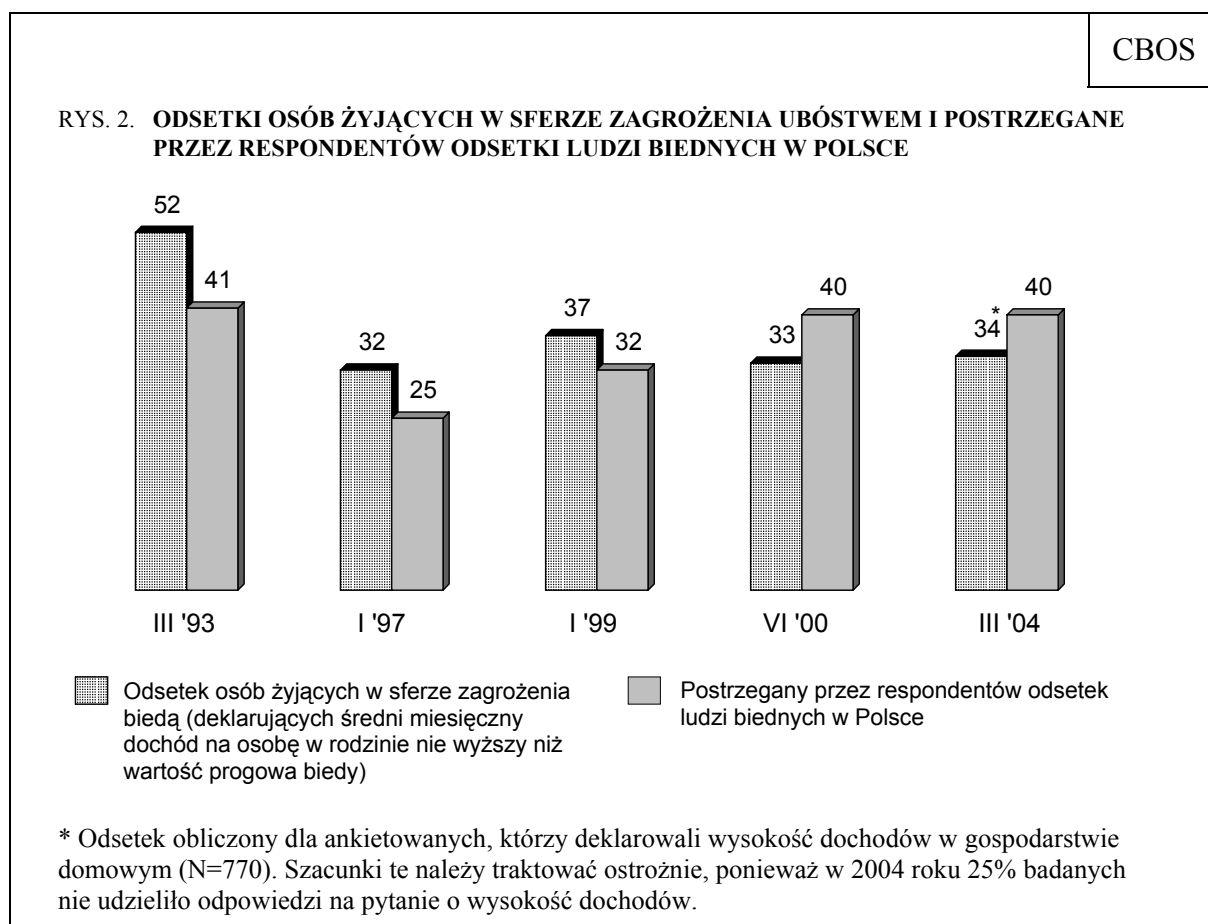
Od 1999 roku nie zmieniła się liczba ankietowanych deklarujących styczność z ludźmi bądź rodzinami naprawdę biednymi. Mniej więcej co szesnasty Polak (6%) sam uważa się za biednego, zdecydowana większość (75%) deklaruje, że zna rodziny żyjące w ubóstwie, a mniej niż co piąty (17%) w ogóle nie styka się z ludźmi naprawdę biednymi.

W latach 1993-1997 zmniejszyła się o połowę liczba Polaków utożsamiających się z ludźmi biednymi, zarazem wyraźnie zmalał odsetek znających ludzi biednych, przy jednoczesnym wzroście liczby tych, którzy nie stykali się z „prawdziwą” biedą. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych ponownie wyostrzyło się postrzeganie sfery ubóstwa w Polsce: znacząco wzrosła liczba Polaków znających biedne osoby lub rodziny, jednak nie zmienił się odsetek badanych utożsamiających się z ludźmi biednymi.

Od czerwca 2000 roku nie zmienia się także postrzeganie rozmiarów biedy w Polsce. Obecnie, tak jak przed czterema laty, ankietowani szacują, że na stu mieszkańców Polski przypada średnio 40 osób naprawdę biednych. Ludzie biedni stanowią więc - według badanych - 40% społeczeństwa. Jest to wynik zbliżony do odnotowanego w 1993 roku, który z perspektywy czasu jawi się jako ostatni rok kryzysu gospodarczego.

W porównaniu z rokiem 1993 nastąpił w Polsce wyraźny spadek zagrożenia biedą - zmalała (z 52% do 34%) liczba Polaków osiągających dochody *per capita* nie wyższe niż

wartość progowa biedy. Jednak postrzegany zasięg ubóstwa w zasadzie się nie zmienił (odpowiednio: 41% i 40%).

W latach 1997-2000 obserwowaliśmy wzrost postrzeganego rozmiaru biedy. W tym roku wskaźnik ten kształtuje się na poziomie odnotowanym cztery lata temu. Jednocześnie warto zauważyć, że obecnie - tak jak w 2000 roku - Polacy uważają społeczeństwo za biedniejsze, niż jest w rzeczywistości, zważywszy na wysokość deklarowanych dochodów rodzin.

Badani różnią się w ocenie rozmiarów biedy w kraju. Obecnie, podobnie jak przed czterema laty, prawie co trzeci respondent (32%) szacuje, że ludzie biedni stanowią nie więcej niż 25% społeczeństwa, ponad jedna piąta (22%) ocenia, że do ludzi biednych zalicza się co najmniej połowa Polaków. Największa część badanych (43%, wzrost o 3 punkty) szacuje, że ludzie biedni stanowią w Polsce od 26% do 50% społeczeństwa.

Tabela 4

Czy dużo jest dziś w naszym kraju ludzi naprawdę biednych?	Wskazania respondentów według terminów badań				
	III '93 (N=1233)	I '97 (N=1101)	I '99 (N=1143)	VI '00 (N=1098)	III '04 (N=1017)
	w procentach				
10% i mniej ogółu społeczeństwa	18	37	26	15	15
11%-25% ogółu społeczeństwa	14	16	14	16	17
26%-50% ogółu społeczeństwa	37	28	36	40	43
51%-75% ogółu społeczeństwa	19	5	10	17	15
Powyżej 75% ogółu społeczeństwa	9	2	4	7	7
Trudno powiedzieć	3	12	10	5	4

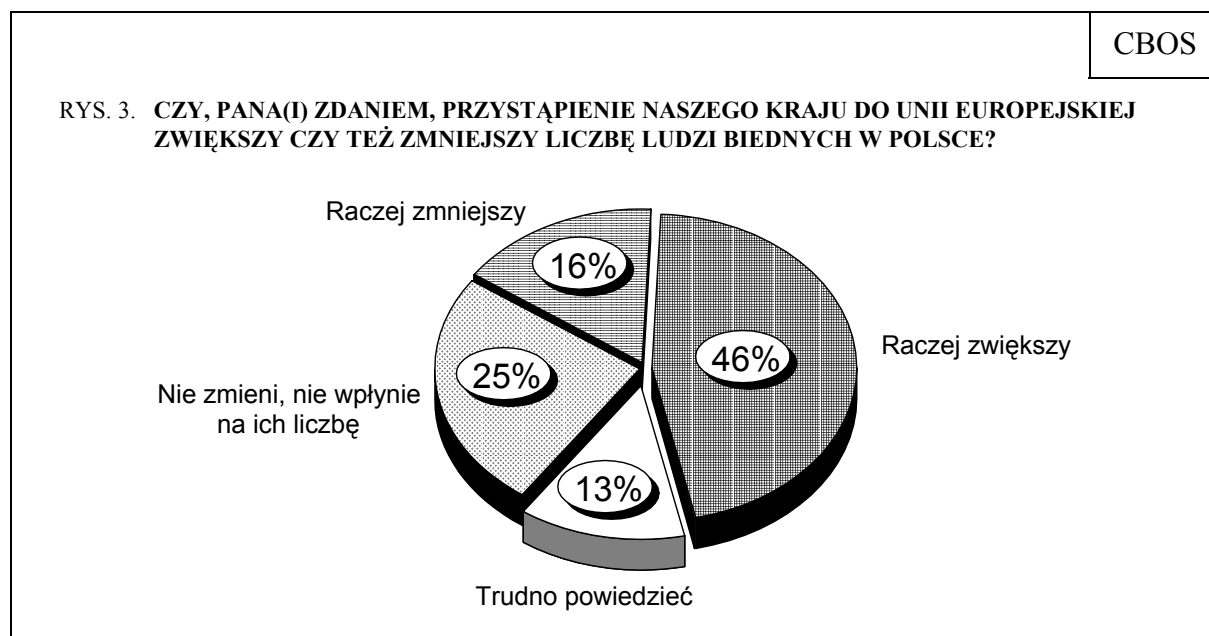
W zasadzie stabilnym od czterech lat szacunkom rozmiaru ubóstwa w naszym kraju towarzyszy mniejszy niż w 2000 roku pesymizm w prognozowaniu rozmiarów biedy na najbliższe kilka lat. Odnotowane zmiany wyrażają nie tyle nadzieję na poprawę sytuacji, ile mniejsze obawy przed dalszym poszerzeniem się obszaru biedy. W porównaniu z rokiem 2000 zmalała (z 81% do 70%) liczba respondentów prognozujących poszerzenie się sfery ubóstwa, nieco wzrosły zaś odsetki nieprzewidujących żadnych zmian w tej dziedzinie (o 4 punkty - do 13%) i wyrażających nadzieję na poprawę (o 3 punkty - do 9%). Nastąpiły też zmiany w „strukturze” pesymizmu. Obecnie pesymizm umiarkowany (*ludzi naprawdę biednych będzie nieco więcej*) przeważa nad jego silniejszą postacią (*ludzi naprawdę biednych będzie znacznie więcej niż obecnie*). Nie zmienia to faktu, że w tej dziedzinie nadal

dominuje przekonanie, iż sfera ubóstwa w Polsce będzie się zwiększać, a ci, którzy mają odmienne zdanie, należą do nielicznych.

Tabela 5

Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższych kilku lat ludzi naprawdę biednych będzie w Polsce:	Wskazania respondentów według terminów badań			
	I '97	I '99	VI '00	III '04
	w procentach			
- znacznie więcej niż obecnie	27	35	47	31
- nieco więcej	38	41	34	39
- tyle samo	16	10	9	13
- nieco mniej	9	6	5	9
- znacznie mniej niż obecnie	1	1	1	0
Trudno powiedzieć	9	7	4	7

Polacy nie spodziewają się też wzrostu zamożności społeczeństwa po przystąpieniu naszego kraju do Unii Europejskiej. Niemal połowa (46%) uważa, że sfera ubóstwa w Polsce jeszcze się zwiększy, jedna czwarta zaś (25%) jest zdania, że integracja z UE nie wpłynie na liczbę ludzi biednych w naszym kraju. Tylko co szósty respondent (16%) ma nadzieję, że po akcesji zmniejszy się w Polsce liczba ludzi ubogich.

BARIERY UTRUDNIAJĄCE WYDOSTANIE SIĘ Z BIEDY

W opinii Polaków za utrwalanie się sfery ubóstwa w Polsce po części odpowiada państwo, nie zapewniając potrzebującym miejsc pracy (79%) i odpowiedniego zabezpieczenia socjalnego (27%), a po części sami ludzie, których niskie kompetencje, brak odpowiednich kwalifikacji zawodowych i wykształcenia (38%), a także bezradność wobec rzeczywistości (31%) - przy braku wsparcia ze strony państwa (35%) - stanowią istotną barierę utrudniającą zmianę statusu.

Tabela 6

Co, Pana(i) zdaniem, przede wszystkim decyduje o tym, że niektórzy ludzie nie mogą wydostać się z biedy?	Wskazania respondentów według terminów badań			
	I '97	I '99	VI '00	III '04
	w procentach (w nawiasach podano kolejność)			
Brak pracy, bezrobocie	58 (1)	67 (1)	79 (1)	79 (1)
Brak wykształcenia, kwalifikacji zawodowych	26 (7)	32 (5)	35 (2)	38 (2)
Brak wsparcia i opieki ze strony państwa	20 (8)	20 (8)	34 (3)	35 (3)
Alkoholizm	35 (4)	39 (2)	31 (5)	31 (4-5)
Niezaradność życiowa, bezradność w załatwianiu swoich spraw	40 (3)	33 (4)	27 (6-7)	31 (4-5)
Niskie emerytury, renty	29 (6)	31 (6)	32 (4)	27 (6)
Choroba, kalectwo	41 (2)	37 (3)	27 (6-7)	23 (7)
Lenistwo, niechęć do podejmowania pracy	31 (5)	25 (7)	20 (8)	18 (8)
Brak szczęścia, ślepy los	5 (10)	5 (9-10)	5 (9)	5 (9)
Brak wsparcia i opieki ze strony rodziny, brak rodziny	6 (9)	5 (9-10)	3 (10)	4 (10)
Procenty nie sumują się do 100, ponieważ ankietowani mogli wybrać trzy czynniki				

Wśród wielu barier utrudniających wydostanie się z biedy zdecydowanie na pierwszy plan wysuwa się bezrobocie. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych systematycznie rosło przekonanie o strukturalnym uwarunkowaniu ubóstwa w Polsce. W latach 1997-2000 wskazania na brak pracy jako przyczynę biedy wzrosły z 58% do 79%, a na brak wsparcia i opieki ze strony państwa - z 20% do 34%. W tym czasie umacniało się także przekonanie, że źródłem ubóstwa są niskie świadczenia emerytalno-rentowe. W latach 2000-2004 opinie o sprawczej roli bezrobocia oraz opieki socjalnej państwa utrzymały się na niezmiennym poziomie. Natomiast obecnie nieco mniej osób niż przed czterema laty (spadek z 32% do 27%) uważa, że przyczyną trwałej biedy są niskie renty i emerytury.

Bezrobocie zdystansowało wszystkie inne przyczyny ubóstwa, a wśród pozostałych barier utrudniających zmianę położenia najczęściej wymieniane są cechy określające

atrakcyjność na rynku pracy. W latach 1997-2004 powoli, ale systematycznie rosło (z 26% do 38%) przekonanie, że istotną przyczyną trwałego ubóstwa jest brak wykształcenia i kwalifikacji zawodowych, utrudniający zdobycie dobrze płatnej pracy.

Obecnie prawie co trzeci Polak wśród przyczyn utrwalających biedę wymienia niezaradność życiową, bezradność w załatwianiu swoich spraw, ale - również często - także alkoholizm. Niemal co piąty wskazuje na lenistwo jako przyczynę biedy, a prawie co czwarty do barier utrudniających wydostanie się z finansowego dołka zalicza chorobę lub kalectwo. Wszystkie te czynniki (niezaradność, alkoholizm, lenistwo, brak zdrowia) składają się na specyficzną subkulturę biedy, która prowadzi grupy dotknięte nią z różnych powodów do społecznej marginalizacji.

Opinie o nadużywaniu alkoholu jako przyczynie niemożności wydostania się z biedy zmieniają się w czasie i trudno ocenić, czy spadek wskazań (z 39% w 1999 roku do 31% obecnie) zapoczątkowuje trwałą tendencję. Warto natomiast zauważyć, że od pierwszego pomiaru systematycznie, choć w różnym tempie, maleje przekonanie, że powodem ubóstwa jest lenistwo (spadek z 31% w 1997 roku do 18% obecnie) oraz choroba lub kalectwo (z 41% do 23%). Nieco inaczej kształtują się opinie o społecznej bezradności ludzi biednych. Po odnotowanym pod koniec lat dziewięćdziesiątych i w roku 2000 spadku znaczenia życiowej niezaradności jako źródła biedy obecnie rejestrujemy nieznaczny jej wzrost. Może to oznaczać, że w opinii społecznej ludzie biedni ponownie gorzej sobie radzą z otaczającą ich rzeczywistością.

Wśród wielu barier utrudniających wydostanie się z biedy tylko nieliczni wymieniają brak solidarności ze strony rodziny bądź przypadek, ślepy los. Opinie na ten temat są stabilne.

W ciągu ostatnich dwóch lat pogorszył się - w opinii ankietowanych - poziom życia polskich rodzin. Wzrosła liczba Polaków oceniających, że ich rodziny żyją bardzo biednie (nie starcza im nawet na podstawowe potrzeby) i skromnie (muszą na co dzień bardzo

oszczędzać), zmniejszyła się liczba rodzin żyjących na średnim poziomie, a odsetek nielicznych, którym dobrze się powodzi, nie uległ zmianie. Jednocześnie nie odnotowujemy zmian w deklarowanym poczuciu bezradności i zagrożenia biedą. Podobnie jak dwa lata temu, prawie co siódmy Polak obawia się biedy i nie wie, czy finansowo da sobie radę; jednocześnie do życia w ubóstwie przyznaje się mniej więcej co dziesiąty.

Ankietowani szacują, że na stu mieszkańców Polski przypada średnio czterdzieści osób naprawdę biednych. Ludzie biedni stanowią więc, zdaniem badanych, tak jak przed czterema laty - 40% ogółu społeczeństwa. Jest to wynik zbliżony do odnotowanego w pierwszych latach transformacji. Jednocześnie - mimo niewielkiego spadku pesymizmu - w prognozowaniu rozmiarów biedy na najbliższe lata nadal dominuje przekonanie, że sfera ubóstwa w Polsce będzie się zwiększać, a przystąpienie naszego kraju do Unii Europejskiej nie odmieni tej tendencji.

Respondenci oszacowali próg finansowy, poniżej którego zaczyna się życie w ubóstwie, na średnio 435 złotych miesięcznie na osobę w rodzinie. Zadeklarowane przez nich przeciętne dochody przypadające na członka rodziny wynoszą średnio 704 zł. Jeśli oszacowany przez ankietowanych dochód *per capita*, od którego zaczyna się bieda, uznać za wskaźnik zagrożenia ubóstwem, to obecnie w takiej sytuacji znajduje się jedna trzecia Polaków (34% deklaroowało miesięczne dochody na osobę w rodzinie nie wyższe niż społecznie zdefiniowana wartość progowa biedy - 435 zł)³.

Opracowała
Macieja FALKOWSKA

---

³ Szacunki te dotyczą osób, które odpowiedziały na pytanie o wysokość miesięcznych dochodów na osobę w rodzinie (N=770).

A N E K S

Tabela 1. Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym? 1 - Żyjemy bardzo biednie - nie starcza nam nawet na podstawowe potrzeby; 2 - Żyjemy skromnie - musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować; 3 - Żyjemy średnio - starcza nam na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy; 4 - Żyjemy dobrze - starcza nam na wiele bez specjalnego oszczędzania; 5 - Żyjemy bardzo dobrze - możemy pozwolić sobie na pewien luksus

(%)

	1	2	3	4	5	Liczba osób
Ogółem	9	39	46	6	0	1022
Płeć						
Mężczyźni	9	36	48	7	0	488
Kobiety	9	41	43	6	0	534
Wiek						
18-24 lat	5	20	60	15	0	157
25-34	3	32	57	8	0	186
35-44	12	32	52	4	0	174
45-54	12	44	39	4	0	195
55-64	7	52	35	5	0	142
65 lat i więcej	13	54	31	2	0	168
Miejsce zamieszkania						
Wieś	13	45	39	3	0	369
Miasto do 20 tys.	9	35	50	5	0	311
20-100 tys.	5	39	49	7	0	208
101-500 tys.	6	33	52	9	0	193
501 tys. i więcej mieszk.	9	32	47	12	0	122
Wykształcenie						
Podstawowe	16	51	29	4	0	286
Zasadnicze zawodowe	10	52	36	2	0	260
Średnie	5	28	58	8	0	358
Wyższe	2	14	69	15	0	118
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	0	7	77	16	0	66
Prac.umysł.niż.szczębla	4	30	56	10	0	84
Pracownicy fiz.- umysł.	2	40	54	4	0	111
Robotnicy wykwalifikowani	6	41	47	6	0	79
Robotnicy niewykwalifik.	11	45	44	0	0	35
Rolnicy	12	42	44	3	0	54
Pracujący na własny rach.	6	19	60	15	0	33
Bierni zawodowo						
Renciści	16	57	24	3	0	118
Emeryci	10	49	38	3	0	205
Uczniowie i studenci	5	12	62	21	0	79
Bezrobotni	15	45	39	2	0	120
Gospodynie domowe i inni	20	39	30	11	0	38
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	7	28	55	11	0	151
spółce właścicieli						
prywatnych i państwa	2	39	55	3	0	72
sekt. pryw. poza rolnict.	2	30	58	9	0	184
prywatnym gośp. rolnym	9	43	45	3	0	57
Dochody na jedną osobę						
Do 299 zł	29	53	17	0	0	117
300-399	9	52	38	1	0	82
400-599	10	43	43	4	0	201
600-800	4	38	58	0	0	176
Powyżej 800 zł	4	28	54	15	0	194
Ocena własnych war. mater.						
Złe	24	61	14	1	0	333
Średnie	2	37	60	2	0	447
Dobre	2	13	63	22	0	242
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	9	51	36	5	0	65
Raz w tygodniu	7	43	44	5	0	550
1-2 razy w miesiącu	9	31	48	11	0	142
Kilka razy w roku	10	33	51	6	0	164
W ogóle nie uczestniczy	15	31	47	7	1	101
Poglądy polityczne						
Lewica	7	33	54	6	0	160
Centrum	8	41	43	9	0	285
Prawica	8	37	50	6	0	310
Trudno powiedzieć	12	44	39	5	0	267

Tabela 2. Które z poniższych stwierdzeń wybrał(a)by Pan(i) jako najbardziej zgodne z obecną sytuacją finansową w Pana(i) gospodarstwie domowym? 1 - Jestem spokojny(a), że finansowo damy sobie radę; 2 - Nie boję się biedy, chociaż martwię się, że nasza sytuacja materialna może się pogorszyć; 3 - Obawiam się biedy, choć sądzę, że jakoś sobie poradzimy; 4 - Boję się biedy i nie wiem, jak sobie poradzimy (%)

	1	2	3	4	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	11	36	37	15	1	1022
Płeć						
Mężczyźni	13	37	36	12	1	488
Kobiety	10	34	38	17	1	534
Wiek						
18-24 lat	18	46	32	4	0	157
25-34	16	43	35	6	0	186
35-44	6	32	44	17	1	174
45-54	10	34	32	21	2	195
55-64	9	32	43	16	0	142
65 lat i więcej	10	28	37	24	1	168
Miejsce zamieszkania						
Wieś	9	30	43	16	1	369
Miasto do 20 tys.	12	30	40	17	1	131
20-100 tys.	8	45	33	15	0	208
101-500 tys.	16	41	32	10	1	193
501 tys. i więcej mieszk.	17	35	30	17	1	122
Wykształcenie						
Podstawowe	8	28	39	24	2	286
Zasadnicze zawodowe	7	30	45	18	0	260
Średnie	14	43	33	10	0	358
Wyższe	22	48	26	3	1	118
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	27	47	22	1	2	66
Prac. umysł. niż. szczebla	17	49	31	3	0	84
Pracownicy fiz.- umysł.	11	39	38	12	0	111
Robotnicy wykwalifikowani	6	34	52	6	1	79
Robotnicy niewykwalifik.	6	26	50	18	0	35
Rolnicy	7	25	47	19	2	54
Pracujący na własny rach.	23	53	24	0	0	33
Bierni zawodowo						
Renciści	3	26	36	33	1	118
Emeryci	12	30	40	17	1	205
Uczniowie i studenci	18	50	31	2	0	79
Bezrobotni	6	32	36	26	0	120
Gospodynie domowe i inni	8	39	28	23	3	38
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	14	41	38	7	1	151
spółce właścicieli	16	40	34	9	1	72
prywatnych i państwa	16	40	37	6	0	184
sekt. pryw. poza rolnict.	6	29	45	18	2	57
prywatnym gośp. rolnym						
Dochody na jedną osobę						
Do 299 zł	1	21	46	31	1	117
300-399	6	23	56	15	0	82
400-599	9	32	40	18	0	201
600-800	15	43	32	10	0	176
Powyżej 800 zł	18	48	25	8	1	194
Ocena własnych war. mater.						
Złe	2	14	47	36	1	333
Średnie	8	46	38	7	1	447
Dobre	31	47	20	2	1	242
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	9	28	40	22	1	65
Raz w tygodniu	10	36	39	15	1	550
1-2 razy w miesiącu	15	37	36	12	1	142
Kilka razy w roku	14	40	30	14	2	164
W ogóle nie uczestniczy	10	35	35	20	0	101
Poglądy polityczne						
Lewica	16	34	30	19	1	160
Centrum	11	35	44	10	0	285
Prawica	14	39	35	12	0	310
Trudno powiedzieć	6	35	37	21	2	267

Tabela 3. Czy zna Pan(i) - z sąsiedztwa, z widzenia - naprawdę biedną osobę lub rodzinę?

1 - Tak, sam jestem biedny(a); 2 - Tak, znam kilka takich osób (rodzin);
3 - Tak, znam jedną lub dwie takie osoby (rodziny); 4 - Nie, nie znam nikogo
naprawdę biednego

(%)

	1	2	3	4	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	6	59	16	17	2	1022
Płeć						
Mężczyźni	5	62	16	14	2	488
Kobiety	6	55	16	20	2	534
Wiek						
18-24 lat	3	67	15	12	2	157
25-34	3	57	19	21	1	186
35-44	7	60	17	14	2	174
45-54	6	61	17	14	2	195
55-64	6	64	13	15	2	142
65 lat i więcej	10	42	14	29	5	168
Miejsce zamieszkania						
Wieś	7	60	13	17	3	369
Miasto do 20 tys.	6	58	15	18	3	131
20-100 tys.	5	58	21	14	2	208
101-500 tys.	4	61	16	18	1	193
501 tys. i więcej mieszk.	5	53	20	22	1	122
Wykształcenie						
Podstawowe	11	53	14	18	4	286
Zasadnicze zawodowe	7	63	12	16	2	260
Średnie	2	60	19	17	2	358
Wyższe	1	57	21	20	1	118
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	1	53	27	18	1	66
Prac. umysł. niż. szczebla	0	60	18	20	1	84
Pracownicy fiz.- umysł.	1	60	22	16	2	111
Robotnicy wykwalifikowani	3	67	13	13	4	79
Robotnicy niewykwalifik.	15	55	22	8	0	35
Rolnicy	3	59	18	16	3	54
Pracujący na własny rach.	0	75	23	2	0	33
Bierni zawodowo						
Renciści	10	56	12	19	3	118
Emeryci	8	53	13	23	3	205
Uczniowie i studenci	2	67	21	8	2	79
Bezrobotni	11	58	9	21	0	120
Gospodynie domowe i inni	12	53	10	19	6	38
Pracuje w:						
inst. państw., publicznej	2	66	18	12	1	151
spółce właścicieli	2	64	15	14	6	72
prywatnych i państwa	3	57	23	17	1	184
sekt. pryw. poza rolnict.	3	58	18	17	3	57
prywatnym gośp. rolnym						
Dochody na jedną osobę						
Do 299 zł	22	52	6	17	3	117
300-399	9	68	9	11	3	82
400-599	5	60	18	16	1	201
600-800	4	57	18	20	2	176
Powyżej 800 zł	2	54	19	23	2	194
Ocena własnych war. mater.						
Złe	17	56	10	14	4	333
Średnie	1	59	20	19	1	447
Dobre	0	61	18	19	1	242
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	4	54	20	20	3	65
Raz w tygodniu	5	56	18	18	3	550
1-2 razy w miesiącu	4	63	19	12	2	142
Kilka razy w roku	6	70	10	14	0	164
W ogóle nie uczestniczy	11	52	11	24	2	101
Poglądy polityczne						
Lewica	5	60	18	16	2	160
Centrum	3	60	19	15	2	285
Prawica	5	58	17	18	1	310
Trudno powiedzieć	9	57	11	19	3	267

Tabela 4. Czy dużo jest dziś w naszym kraju ludzi naprawdę biednych? Ile osób biednych przypada, Pana(i) zdaniem, na stu mieszkańców Polski?

(%)

	1-10 osób	11-25 osób	26-50 osób	51-75 osób	Powyżej 75 osób	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	15	17	43	15	7	4	1017
Płeć							
Mężczyźni	19	17	41	15	6	2	486
Kobiety	11	16	46	14	8	5	531
Wiek							
18-24 lat	17	19	40	18	6	1	156
25-34	17	17	50	11	4	2	186
35-44	14	19	39	16	8	4	174
45-54	15	14	44	14	9	3	192
55-64	11	13	47	16	9	4	142
65 lat i więcej	13	18	40	13	6	10	167
Miejsce zamieszkania							
Wieś	20	16	41	13	6	4	368
Miasto do 20 tys.	9	19	40	14	10	7	130
20-100 tys.	10	15	46	18	8	3	208
101-500 tys.	12	18	48	15	6	1	191
501 tys. i więcej mieszk.	15	17	42	14	8	5	121
Wykształcenie							
Podstawowe	14	13	39	18	9	7	285
Zasadnicze zawodowe	15	12	44	17	10	2	258
Średnie	15	21	45	11	5	3	358
Wyższe	16	23	48	10	2	2	116
Grupa społ.-zaw. pracujący							
Kadra kier., inteligencja	15	23	50	7	2	3	66
Prac. umysł. niż. szczebla	19	26	39	12	4	1	82
Pracownicy fiz.- umysł.	11	18	45	18	8	0	111
Robotnicy wykwalifikowani	19	14	41	18	6	2	79
Robotnicy niewykwalifik.	11	6	60	9	11	2	34
Rolnicy	21	11	41	19	6	1	54
Pracujący na własny rach.	23	22	34	12	5	4	32
Bierni zawodowo							
Renciści	10	10	45	11	16	8	118
Emeryci	11	19	45	15	5	6	204
Uczniowie i studenci	18	18	45	10	8	0	79
Bezrobotni	18	16	36	20	6	5	119
Gospodynie domowe i inni	14	4	46	18	9	9	38
Pracuje w:							
inst. państw., publicznej	12	21	44	17	6	1	151
spółce właścicieli							
prywatnych i państwa	23	16	41	9	9	3	72
sekt. pryw. poza rolnict.	16	18	46	14	5	2	181
prywatnym gosp. rolnym	22	13	42	16	6	1	57
Dochody na jedną osobę							
Do 299 zł	9	10	37	25	14	5	116
300-399	9	13	47	16	14	2	82
400-599	17	16	39	18	7	3	201
600-800	12	17	51	12	4	3	174
Powyżej 800 zł	16	19	48	11	2	4	192
Ocena własnych war. mater.							
Złe	7	10	45	23	13	2	330
Średnie	18	18	43	12	4	4	446
Dobre	18	23	43	7	4	5	241
Udział w prakt. religijnych							
Kilka razy w tygodniu	15	9	52	7	6	9	64
Raz w tygodniu	15	20	41	14	6	4	547
1-2 razy w miesiącu	10	13	51	14	9	2	141
Kilka razy w roku	17	11	42	22	5	3	163
W ogóle nie uczestniczy	14	18	41	12	13	2	101
Poglądy polityczne							
Lewica	17	14	48	13	6	2	159
Centrum	13	22	43	13	7	2	285
Prawica	15	16	44	14	8	3	308
Trudno powiedzieć	15	14	40	17	7	7	264

Tabela 5. Czy, Pana(i) zdaniem, w ciągu najbliższych kilku lat ludzi naprawdę biednych będzie w Polsce:
1 - znacznie więcej niż obecnie; 2 - nieco więcej; 3 - tyle samo; 4 - nieco mniej; 5 - znacznie mniej niż obecnie

	1	2	3	4	5	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	31	39	13	9	0	7	1022
Płeć							
Mężczyźni	28	39	16	9	0	7	488
Kobiety	34	39	11	9	0	7	534
Wiek							
18-24 lat	26	37	18	17	1	2	157
25-34	28	41	13	12	0	6	186
35-44	34	41	9	5	0	11	174
45-54	32	41	12	7	0	8	195
55-64	38	39	15	4	0	4	142
65 lat i więcej	31	36	13	8	1	10	168
Miejsce zamieszkania							
Wieś	33	39	10	7	1	11	369
Miasto do 20 tys.	33	38	19	2	0	7	131
20-100 tys.	28	41	16	13	0	2	208
101-500 tys.	28	37	14	13	0	8	193
501 tys.i więcej mieszk.	35	41	10	10	0	4	122
Wykształcenie							
Podstawowe	33	40	9	9	1	9	286
Zasadnicze zawodowe	33	43	13	3	0	7	260
Średnie	30	34	16	13	0	6	358
Wyższe	26	43	16	12	0	4	118
Grupa społ.-zaw. pracujący							
Kadra kier., inteligencja	28	38	17	10	0	6	66
Prac.umysł.niż.szczębla	28	46	17	6	0	4	84
Pracownicy fiz.- umysł.	36	41	11	10	0	3	111
Robotnicy wykwalifikowani	26	47	11	8	0	9	79
Robotnicy niewykwalifik.	27	44	22	2	0	4	35
Rolnicy	29	50	4	1	0	16	54
Pracujący na własny rach.	20	29	21	21	0	9	33
Bierni zawodowo							
Renciści	44	32	6	7	1	11	118
Emeryci	33	36	16	8	1	7	205
Uczniowie i studenci	19	34	19	25	0	2	79
Bezrobotni	35	42	9	9	1	5	120
Gospodynie domowe i inni	26	37	17	7	0	13	38
Pracuje w:							
inst. państw., publicznej	33	44	13	7	0	4	151
spółce właścicieli							
prywatnych i państwa	32	36	17	8	0	7	72
sekt. pryw. poza rolnict.	26	42	16	10	0	6	184
prywatnym gosp. rolnym	29	51	4	1	0	15	57
Dochody na jedną osobę							
Do 299 zł	42	38	5	6	1	8	117
300-399	37	35	12	8	0	7	82
400-599	37	40	11	8	0	5	201
600-800	28	37	17	11	0	8	176
Powyżej 800 zł	23	45	18	11	0	4	194
Ocena własnych war. mater.							
Złe	40	39	9	5	0	8	333
Średnie	29	41	13	9	1	8	447
Dobre	23	37	19	16	0	5	242
Udział w prakt. religijnych							
Kilka razy w tygodniu	38	39	12	5	1	4	65
Raz w tygodniu	32	41	12	8	0	7	550
1-2 razy w miesiącu	30	37	17	7	1	8	142
Kilka razy w roku	29	39	14	12	0	6	164
W ogóle nie uczestniczy	29	35	16	14	0	6	101
Poglądy polityczne							
Lewica	30	37	18	11	1	3	160
Centrum	32	41	12	7	1	6	285
Prawica	30	38	14	12	0	6	310
Trudno powiedzieć	32	39	11	6	0	11	267